

« zurück blättern vor »

RUDEL I subst. m. (n.), ab 1425; auch *rudło*. **1)** ‘Ruder, Paddel’ – ‘wiosło’: 1.H.15.Jh. R XXIV 375, STP *Vir sanctus navigio peruenit in quandam insulam, in quam intrans Xpm incolis cum magna fiducia predicauit. Qui punguis cum... expulerunt, quidam uero cum remo, rudel, ingentem ictum inter scapulas ei dedit.* o 1588 Calep 911a, SPXVI *Remigium – Poiezdanie rudliami na wodzie.* o 1609 Boter 16, L *Powiewa tam wiatr tak statecznie, iż przez wiele dni nie potrzeba żeglarzom ruszać rudla, abo też poprawiać żagłów.* o (1691) 1907 PotFrasz II 204-205, SP17 *trzeba [...] tak rudlem nie ustając robić, żebyś się chyżo mógł do portu dobić.* o 1752 DrZbiór 358, SP17 *Rudel po wierzchu wodę gładko porze.* o [LBel.] (1887) 1950 Orzesz.Niemn.I 39, DOR *Za oknami na błękitnym Niemnie ciężkie rudle wciąż uderzały w wodę wywołując pluski perlistych kaskad.* – STP, SPXVI, L, SWIL, SW, DOR (daw.). **2)** ‘Steuerruder; auch übertr.’ – ‘ster; też przen.’: 1532 BartBydg 11b, SPXVI *Aplustre, gubernaculum navis, rudel.* o 1570–1572 Rejestr budowy galeony, DRAPSTER 12 *dziewiecz hakow czo na nich rudel ma wisiecz blacha wielka [...] pod Rudlem.* o 1572 Budn.Jak. 3.4, L *Okrety tak wielkie obracane bywaią od maluczkiego rudla, gdzie ftérnik chce.* o (1595) 1598 Klon.Fl. E.1, L *Styr abo rudel, gubernaculum.* o vor 1620 Orland XVII, DRAPSTER 25 *Ku południowi rudlem zgadzał i kierował, I na naywiększą głębią okrętem prostował.* o 1638 OvOtwWPrzem 228, SP17 *Szternik iest ten, co rudlem szkuty, abo okrety rządzi.* o 1680 Bardz.Luk. 49, L *Nad ftérnika Telona nikt lepiéy rudlem nie kierował.* o 1692 TylkRoz 181, SP17 *U ptaka ogon iako rudel u okrętu, skrzydłami się niešie po powietrzu, á ogonem kieruie.* o 1733 MikSil 67, SP17 *ten co rudlem kierował szaleie.* o 1777 Zab. XV/2 s.401, DOR *Kiedy morze spokojne, każdy styrem włada, gdy się wzburzy, sam sternik do rudla zasiada.* o 1790 Przyb.Luz. 41, L *Każdy się krząta w nawach, wszystkich trudni praca, Rudel w ftéruiącego ręku się obraca.* o 1799 Przybylski, DRAPSTER 112 *Sprzęty żeglarskie poznoś, schroń od wilży zdrowe. Rudel nad dymem zawiész: a sam czekay aże Znów zgodna do żeglugi pora się okaże.* o vor 1812 Mag.Mskr., L *Rudel iest w tyle statku i wychodzi za budę, którym ftérnik podług potrzeby kieruie; u niego są dunale.* o 1818 Już się 2, SJAM *Żeglarzu! ciągni rudel, wiatrom podaj płótna.* o (1821–1823) 1936 Niemc.Jan 125, DOR *Skala lodu z takim pędem nastąpiła na okręt, iż zrzęcnosc tylko stojącego u rudla ominąć ją mogła.* o 1837 Słowacki, DRAPSTER 25 *Tu majtek rudel obraca mosiężny.* o (†1902) 1904 Bem Studia 100, DOR *Nowe pokolenia pod wodzą takich, jak Stanisław Konarski, wychowawców, świetne rokują nadzieje; zanim jednak staną u rudla okrętu państwowego, zetrzeć się muszą w krwawej walce z przedstawicielami starego*

nierządu. ◦ [LBel.] (†1946) 1952 Makowiec.Przyg. 35, DOR *Odebrał rudel z rąk skostniałego sternika*. – SPXVI, CN, TR, L, SWIL, SW, DOR (przestarz.). ◦ **Var:** *rudel* subst. m., 1.H.15.Jh. R XXIV 375, STP ◦ [LBel.] (†1946) 1952 Makowiec.Przyg. 35, DOR – STP, SPXVI, CN, TR, L, SWIL, SW, DOR; *rudło* subst. n. – TR, L, SW. ◦ **Etym:** nhd. *Rudel* subst. n., ‘Gegenstand zur Fortbewegung eines Schiffes; Ruder’, GRI. ◦ **Konk:** *wiosto* subst. n., bel. seit 1420, STP, zuerst geb. MAČZ, nur für Inh. 1. ↑*ster*. ◦ **Komp:** *rudlonogi* subst. m., ‘Ruderfüßer (Pelecaniformes)’, zuerst geb. SW. ◦ **Der:** *rudelnik* subst. m., ‘Steermann, Ruderer’, 1689 Ern. 131, L *Klnął iak rudelnik*. ◦ [LBel.] †1846 Bobr., SW, zuerst geb. CN; *rudlować* v. imp., ‘mit dem Ruder steuern, lenken’, [hapax] †1859 Krasin., SW, zuerst geb. SW; *rudlowy* adj., ‘zum Ruder gehörend’, [hapax] (1914) 1950 Sier.Now. 28, DOR, zuerst geb. DOR. ❖ Das Wort wurde vielleicht bereits im 15. Jh. aus ostmhd. *rudel* (GRIMM, s. u.) entlehnt (allerdings kann *rudel* im Erstbeleg ebenso gut deutsch sein). Es war offensichtlich ein Terminus technicus der Flußschifffahrt, denn es fehlt bei MAČZYŃSKI, obwohl es bereits 1572 in der Bibelübersetzung von Budn[y] Jak., L erscheint (Wujek hingegen hat *styr*) sowie (1595) 1598 in Klon[owic] Flis, L und dann wieder 1620 in Piotr Kochanowskis Ariosto-Übersetzung (Orland, DRAPSTER). Es ist also sehr früh ein literarisches Wort geworden und wird bereits 1744 von TROTZ (s. v. *gouvernail*) als figurativ gekennzeichnet, während im eigentlichen Sinne nur *ster* erscheint (nicht so allerdings bei TROTZ 1767 s. v. *rudel*). LINDE bezieht sich zwar auf TROTZ, kennzeichnet jedoch *rudel* als “wenig gebräuchlich”, ähnlich SW. Die Form *rudło*, bereits bei TROTZ vorhanden, entstand wohl unter dem Einfluß von *wiosto* ‘Paddel’. Der fehlende Kontakt zur Seefahrt im 18. und 19. Jh. bis 1920 hat wohl dazu beigetragen, daß noch im 20. Jh. *rudel* ‘Steuerruder’ auftritt. Zur Geschichte von *rudel* und *ster* im 20. Jh. siehe auch DRAPSTER 47ff. Zum nhd. *Rudel* ‘contus, remus’ (‘Ruder, Ruderstange’) vermerkt GRIMM: “jetzt nur mundartlich, z. B. in Schlesien allgemein gebräuchlich”. Nach DRAPSTER 12 ist *ster* (*styr*) seit dem 16. Jh. eher das binnenpolnische Wort, während *rudel* an der Ostseeküste und im westlichen Grenzgebiet allgemein gebräuchlich zu sein scheint.

« zurück blättern vor »